

JANKA György
MTA Lendület Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

Egy sekrestyés az állambiztonság hálójában

TARTALOM: 1. A beszerzés; 2. A foglalkoztatási terv; 3. Az ügynöki jelentések; 4. Összegzés.

JANKA GYÖRGY: Egy sekrestyés az állambiztonság hálójában

Az 1950-ben erőszakkal szétszórt szerzetesrendek a Magyar Népköztársaság kommunista rendszere számára pusztító létükkel is fenyegetést jelentettek, hiszen lerántották a leplet a rendszer hazug voltáról. Ez így volt a Szent Bazil renddel kapcsolatban is. Ezért az „Ibolya” valamint a „Szerzetesek” csoportdossziájában gyűjtötték a baziliták férfi és női ágáról is az adatokat. Ezt széles körben végezték. Nemcsak klerikusokat, hanem civileket is igyekeztek felhasználni, így került az állambiztonság látókörébe a nyíregyházi templom sekrestyése egykori novícia és titkos örök fogadalmas. Megzsarolták és figyeltették vele a nővéreket elsősorban Homa Teréz főnöknőt. Be kellett számolnia a bazilita vezetők Dudás Bertalan és Hegedűs József tevékenységéről, valamint a templomban és a püspökségen megforduló idegen, különösen külföldi vendégekről. A jelentésekben képet kapunk a nővérek hétköznapijairól, tevékenységükről Máriapócon, a püspökség konyhájáról, vagy egyéb civil munkájukról. Különös hangsúlyt kapott a nővérek közötti kapcsolattartás, valamint az utánpótlás kérdése, esetleges jelöltekkel, kisfogadalmasokkal való foglalkozás, melyet az állami szervek mindenképpen próbáltak megakadályozni. Megjelennek az egyházmegyei központ életét meghatározó események is: Dudás püspök lemondása, a kispapok engedetlensége, nyíregyházi parókus váltás, máriapócsi helyzet, a feszültség az új püspök kinevezésének elhúzódása miatt. Az ügynök anyagi problémái, családi helyzete is tükröződik a beszámolóikban. A jelentések 1976-ban érnek véget az ügynök házasságkötési szándékával, amely véget vet harangozó munkájának.

A jelentések nagy része átlagos, mindenki számára elérhető információkat közölt, de volt néhány, különösen az utánpótlás kérdésében, a jelöltekkel való foglalkozás terén ami nagyon értékes új ismereteket adott és komoly személyi következményekkel járhatott az érintettek felé. Az is megállapítható a találkozások új időpontja és helyszínének kijelölése alapján, hogy a dosszié anyaga hiányos, valószínűleg több jelentés anyaga nem került legépelésre, vagy a dossziéba.

Egy kisember drámája, bizonytalansága, szerencsétlensége rajzolódik ki előttünk: a rendszer sátáni megosztó módszerével állít szembe egymással kiszolgáltatott embereket és az erő(szak) oldalán álló megfigyelőt szánnalmassá teszi, míg a

megfigyelt szerzetesek ebben a történetben kitartásukkal erkölcsi győztesekké váltak.

I. A beszerzés

1970 novemberében a Szabolcs Szatmár megyei Rendőrfőkapitányság III/III. Alosztálya beszervezte Popik Teréz 44 éves hajadont, aki korábban a bazilissza növendék volt, abban az időben pedig a nyíregyházi görögkatolikus templom sekrestyése, hogy együttműködjön az állambiztonsági szervekkel, és jelentéseket adjon. A beszerzés erkölcsi kompromittáló adatok alapján történt.¹ Ez azt jelentette, hogy olyan jellegű információ birtokába jutottak, amit az áldozat semmiképpen sem szeretett volna, hogy kiderüljön, mert ezzel ellehetetlenült volna a helyzete családja, ismerősei, régi és jelenlegi munkatársai, környezete előtt. A jelenlegi kutatási törvény nem teszi lehetővé ezen erkölcsi kompromittáló adatok megismerését és közzétételét. Ezek olyan minősített adatok, amik az illető vallására, egészségi állapotára, esetleges betegségeire, szexuális irányultságára és életére, szenvedélyeire vonatkozhatnak, amivel könnyen zsarolhatóvá válhatott.

Az is lehetséges, sőt valószínűsíthető, hogy 1970. augusztus 28-án, a Hajdúszoboszlói Járási Rendőrkapitányságon felvett jegyzőkönyv után zsarolták meg, mivel bevallotta, hogy 1968 nyarán több társával együtt Nyíregyházán a püspök távollétében a palota kápolnájában egy háromnapos lelkigyakorlatot követően, melyet P. Dudás Bertalan OSBM tartományfőnök vezetett, örök fogadalmat tett,² ahol a Katalin rendi nevet kapta, ami természetesen a Magyar Népköztársaságban illegális, törvénybe ütköző cselekedetnek számított. A lelkigyakorlaton, illetve a fogadalomtételen rajta kívül részt vettek és örökfogadalmat tettek: Imre Margit Ágota és Csokonai Emma Borbála Budapestről, Jánosi Irén Klára Sátoraljaújhelyről. Maczkó Etelka Tekla egyszerű fogadalmat tett. Az ünnepségen jelen voltak Homa Teréz Anízia a rendezője, Karczub Márta Magdolna, Orosz Borbála Bernadett, Suhajda Julianna Jozafáta, Bilász Ilona Emmánuella, Stefkó Sára Bazília, Morvai Mária Márta, Butella Anna Augusztina, Szilágyi Rozália Erzsébet, Horváth Zsófia

1 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban ÁBTL) 3.1.2.-M-36888 40. „Tóth Piroska” 1971. február 10.

2 KAHLER FRIGYES, *III/III-as történelmi olvasókönyv* 3., Budapest 2005, 281. Popik Teréz kihallgatási jegyzőkönyve 1970. augusztus 18. ÁBTL O-14497

Andrea nővérek.³

Ebből a vallomásból rajzolódik ki eddigi életútja is. 1927 augusztus 21-én született Vajdácskán. Édesanyja neve Karajz Teréz. 1947-ben került Máriapócsra a Nagy Szent Bazil rendi nővérek zárdájába. 1948-ban beöltözött és novícia lett. 1950-ben tette le az egyszerű, úgynevezett kis fogadalmat. A rend feloszlata után visszaköltözött szüleihez Vajdácskára, ahol a család 6 katasztrális hold földjén mezőgazdasági munkát végzett. 1954 június 1-től Nyíregyházán a Görögkatolikus Egyházközségnél harangozó állást kapott, azóta itt dolgozott.⁴

2. A foglalkoztatási terv

Az ügynök a „Tóth Piroska” fedőnevet kapta, tartótisztje Farkas Imre rendőr őrnagy volt.⁵ Dossziájában ránk maradt az 1971-es évre meghatározott foglalkoztatási terve, aminek szellemében adta jelentéseit, hajtotta végre feladatait. Ebből kiderül, hogy elsősorban a „Szerzetesek” fedőnevű csoportdossziés ügybe lett beszerelve, itt Homa Teréz főnöknő és Suhajda Julianna nővér megfigyelése állt a középpontban. Kiemelten kellett nyomon kísérnie Teréz anya intézkedéseit: hol, mikor kikkel találkozik és milyen feladattal bízta meg őket, milyen távlati tervei vannak a renddel és Máriapóccsal kapcsolatban. Suhajda Julianna nővérről kapcsolatban ki kell derítenie milyen beosztása van a rendben, kinek a miséjére jár, kinél szokott gyónni, mise után kivel szokott beszélgetni, kikkel tart kapcsolatot.

Általános feladatként írták elő Dudás Bertalan és Hegedűs József bazilita atyáknak – mint a férfiak vezetőinek – szemmel tartását nyíregyházi látogatásaik során, megállapítani kit keresnek fel elsősorban a városban

3 KAHLER, i. m., 277–278. Imre Margit önvallomása Budapest, 1970. június 16. ÁBTL O-14497

4 KAHLER, i. m., 281.

5 1926-ban született Kisvárdán, eredetileg kőműves volt. 1951-ben belépett a Kommunista Pártba. 1953. március 1-én került az államvédelemhez, szeptember 8-án már alhadnagyi rangot kapott. 1953–56 között a szabolcsi, 1956–57-ben a hajdú-bihari, ezt követően újra a szabolcsi rendőrség beosztottja. Az 1956-os forradalom leverésében tevékenyen részt vett, amiért a „Munkás Paraszt Hatalomért” kitüntetésben és miniszterhelyettesi dícséretben részesült. 1962-től a Politikai Nyomozó Osztály főelőadója. 1979-ben nyugdíjazták, és szokás szerint titoktartási nyilatkozatot írtak alá vele. ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs -Szatmár -Bereg megyei fogyték 2562, Farkas Imre, 6–17. idézi: LUPKOVICS GYÖRGY, *Az 1956-os forradalom utáni megtorlás A Szilágyi László és társai-per jogtörténeti elemzése* (PhD. értekezés Debreceni Egyetem ÁJK), Debrecen, 2009. 184. <https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/97186/ertekezes.pdf?sequence=4&isAllowed=y> [letöltés: 2020. november 13.]

elő szerzetesek közül. A nyíregyházi görögkatolikus templomban misézõ idegen, főleg külföldi papokról kipuhatolni nevüket, úticéljukat kikkel és hol akarnak találkozni. Külön feladata jelenteni minden olyan eseményt vagy cselekményt, ami ellenséges tevékenységre utalhat.

Az ügynök „magatartási vonalaként” azt írták elő, hogy igyekezzen a szerzetesi fogadalom szerinti életet élni, vegyen részt a nővérek ájtatosságain, megbeszélésein, igyekezzen velük minél bizalmasabb légkört kiépíteni, baráti kapcsolatokat kiépíteni.

A papokkal, különösen a főpapokkal legyen szolgálatkész, direkt kérdéseket senkinek sem tehet fel, az információkat indirekt módon, mások beszéltetésével, vagy egyéb közvetett módon kísérelje megszerezni.

A találkozókát legális tevékenység fedésében valósítsa meg, például üzleti bántalmakra hivatkozva járjon rendszeresen a városi fürdőbe, ahol a hosszas tevékenység közepette feltűnés nélkül lehet sort keríteni a tartószittel való találkozásra.

A foglalkoztatási terv szerint az ügynökkel konspirációs okokból két vagy három hetente, illetve havi egy alkalommal célszerű találkozni sötétedés után a szabadban, váltakozó helyszíneken. A mennyiben a találkozók meghíúsulna, a biztosító találkozóra egy hét múlva ugyanazon helyszínen, ugyanabban az időben kell sort keríteni.

Rendkívüli és váratlan helyzetben az ügynökkel a kora reggeli órákban a görögkatolikus parókia irodájában lehet kapcsolatba lépni a 38-28-as telefonszámon. Szükség esetén a III/III. alosztály gépirónője hívja fel, hogy ne legyen feltűnő.⁶

3. Az ügynöki jelentések

Tóth Piroska ügynöki tevékenységének dandárja 1971-re tehető. A beosztás évéből egy jelentés maradt fenn: 1970. november 16-án adta, míg a következő évben hét jelentést adott.

1971 januárjának egyik nagy port felvert eseménye a sekrestyében dr. Keresztes Szilárd teológiai tanár székesegyházi kanonokká, valamint parókussá történő kinevezése volt. Különösen az idősebb görögkatolikus papok körében váltott ki „nagy megbotránkozást”. Az elterjedt vélemény szerint „a nőtlen papok a püspök kedvencei, ezért őket helyezi előtérbe”. Az ügynök

6 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 40–42. 1971. február 10.

nők szerint különösen dr. Bacsóka Béla szemináriumi rektor volt lehangolt állapotban emiatt, s azzal mentegette magát, hogy azért nem őt nevezte ki a püspök, mert nem kérte a parókusi kinevezését.⁷

A tavasz másik eseménye Takács Miklós nyírvasvári parókus nagybőjti lelkigyakorlata volt, amelyet a kispapok számára kötelezővé tettek, s amely során a szokásoktól eltérően három alkalommal is meghallgatta az elmélkedéseket dr. Dudás Miklós megyéspüspök. Homa Teréz anyja is részt vett, és nagy elragadtatással nyilatkozott a lelkigyakorlatról.⁸

A bazilissza apácákról először is azt jelentette, hogy Magdolna nővért januárban belső vérzéssel kórházba szállították, ahol dr. Dohanics Sándor főorvos megműtötte. Azonnal megkapta utasításként, hogy látogassa meg Magdolna nővért a kórházban és ezen keresztül próbáljon vele bizalmasabb kapcsolatot kiépíteni. Ajánlja fel segítségét a háztartás vezetésében és így gyűjtsön információkat.⁹

A nővérek körében jelentős esemény volt még januárban az 1968-ban fogadalmat tévő nővérek: Imre Margit Ágota, Csokonai Emma Borbála, Jánosi Irén Klára, Popik Teréz Katalin közös találkozója Nyíregyházán. Ezt követően egyenként beszéltek Homa Teréz főnöknővel, és elmondták 1970-es kihallgatásuk történetét. Egybehangzóan állították, hogy a rendőrtiszt kész tények elé állította őket, így nem tudták letagadni a fogadalomtételt. Teréz anyát ez megnyugtatta, mert arra következtetett, hogy akkor közöttük „nincs áruló”.

Az ügynök még jelentette, hogy Homa Teréz a máriapócsi egyház-község pénztárosa, ezért heti 2-3 alkalommal Máriapócsra utazik. Ezért a munkáért fizetést is kap. Karczub Magdolna hazatért a kórházból, betegségéről nem beszélt senkinek, és továbbra is Dudás püspök bizalmasa. Farkas őrnagy tartótiszt megjegyezte, hogy a jelentés igazolja a bazilissza nővérek folyamatos illegális tevékenységét, ezért szükséges további figyelésük, mozgásuk követése.¹⁰

Március elején újabb információkat sikerült begyűjteni. A püspökség konyhájára került új dolgozóként egy „30 év körüli alacsony molett kinézetű szerzetesnő Szalonna községből”, Varga Borbála. Máriapócsan ő gondozta Stefkó Sára Bazília nővért egészen a haláláig. Ebből arra követ-

7 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 36–37. 1971. január 12.

8 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 47–48. 1971. március 30.

9 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 36–37. 1971. január 12.

10 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 38–39. 1971. február 2.

keztetett az ügynök, hogy valószínűleg kislefogadalmas lehet. Ugyancsak kislefogadalmas Homrodon egy Magduska nevű nő, aki 26 éves, Máriapócs-on volt novícia, és ott tett fogadalmat. Szintén kislefogadalmas Budapes-ten egy nővérszálló vezetőjeként dolgozó Olajos Anna, aki 1929-ben szület-ett, és Hajdúdorogon tett fogadalmat. Teréz anya most elsősorban velük foglalkozik.

Megemlítette még, hogy Szilágyi Erzsébet nővér a Kálvin tér 9. alati lakást egy Szurainé nevű idős asszonytól örökölte, jelentős készpénz-zel együtt. Korábban Erzsébet nővér Popik Terézzel együtt lakott, a néni-t együtt gondozták, és abban állapodtak meg, hogy megosztottnak az örök-ségen. Amikor a néni meghalt, Erzsébet nővér nem adott semmit Popik Teréznek, ezért kerülnek egymás társaságát, haragban vannak. Szilágyi Erzsébet lakásába bejár Dudás Bertalan és Hegedűs József, amikor Nyíregy-házán járnak.

A rendőrség nagyra értékelte a beszámolót, mert eddig egyik személy-ről sem tudtak a három közül, hogy kapcsolatban vannak az apácákkal. Feladatként azt jelölték meg, hogy minél több információt gyűjtsön be a nevezettekről.¹¹

„Tóth Piroska” ügynök két személyesebb jellegű információt is megosz-tott az állambiztonságiakkal. Egyik sógorának, Szinyéri Péternek amnesz-tiával történő hazaköltözése Angliából. Valószínűleg a „disszidálás” nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mert a korábban nagyhangú, izgága magatartású férfi csendes és zárkózott lett, élményeiről nem beszélt. A csa-lád azt várta, legalább egy autót hoz magával, ehelyett néhány női ruhát és két pulóvert hozott. A cipőgyárban helyezkedett el.¹² A másik jelentésben arról számolt be, hogy a gondozásában élő 11 éves cigány kislány papír-pénzt lopott a templomi perselyből. Amikor észrevette, hogy a gyereknél pénz van és felelősségre vonta, az bevallotta, így visszavitték a templomba a pénzt, és bedobták a perselybe. A helyzetet bonyolította, hogy a parókus-nak is feltűnt a szokott összeg hiánya, vizsgálódni kezdett. Popik Teréz a rendőrség segítségét kérte, ha valamilyen módon fény derülne az érintett-ségükre, akkor maradhasson inkognitóban, mert egzisztenciálisan teljesen ki van szolgáltatva egyházi előjáróinak. A kislány tartásáért pénzt kap, amire nagy szüksége lenne, mivel beadta igényét egy OTP-s lakásra, ahol az édesanyjával együtt lakna. Erre Farkas őrnagy megemlítette, hogy ideig-

11 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 43–44. 1971. március 4.

12 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 36–37. 1971. január 12.

lenes jelleggel havi 300 forint juttatást tudnának adni neki, amiért legjobb tudása szerint és az általuk meghatározott módon kell megdolgoznia.¹³ Az állambiztonsági szervek igen előnyösnek tartották, hogy az ügynök ezzel a problémájával hozzájuk, nem pedig egyházi előjáróihoz fordult. Az esetet arra kívánták felhasználni, hogy ügynöki munkájában megerősítsék, és tovább aktivizálják. Maga a jelenség rávilágít arra a furcsa kapcsolatra, hogy a rendszeres jelentések egy sajátos lelki kötődést, függést alakítanak ki a tartótsit és az ügynök között, és ez paradox módon megnyugtatóan hat a bizonytalan és kétségek között vergődő szerencsétlen ügynök-áldozatra. A persely probléma végül is úgy oldódott meg, hogy Budapestről zárható perselyeket hozattak, amiket csak lakattal lehetett felnyitni. Ezért aztán a kislányt nem adta vissza az állami gondozásba, hanem tovább nevelte.¹⁴ Később megkapta az OTP-s lakás jogosultsági papírt is az év végén.¹⁵

A nővéreket komolyan megijesztette az a hír, hogy Maczkó Etelka Tekla nővért nagyhutai lakost – aki 1968 nyarán egyszerű fogadalmat tett – tanítónői állásából szerzetesi tevékenysége miatt fegyelmi úton elbocsátották. Emiatt nem vettek részt Máriapócson a Dudás Bertalan atya által az első kegykép könnyezésének 275. évfordulója alkalmából tartott lelkigyakorlaton sem. Az intézkedést túl szigorúnak tartották, de ez nagyobb óvatosságra is sarkallta őket. Például Homa Teréz anya felszólította Popik Terézt, hogy az utcán nyilvánosan ne beszélgessenek, együtt ne mutakozzanak.¹⁶

A papság köréből – érthető módon – elsősorban a két bazilita atya, Bertalan és Hegedűs személyével foglalkozik, megemlítve, hogy amikor Nyíregyházán járnak, nem mulasztják el a nővérekkel való találkozást sem, akár a püspökség konyhájában is. Sőt, még a békegyűlésen való részvétel napját is kihasználták a nővérek meglátogatására. Természetesen, ha Dudás Bertalan atya Nyíregyházára jön, találkozik testvérbátyjával, a püspökkel is.

Az aulista papok a másik célcsoport. Tájékoztat templombúcsúra való utazásaikról, például Vértes községbe 1970. november 15-én, ahol Körte Ferenc helynök, Keresztes Szilárd parókus és Szabó Tibor püspöki titkár vett részt a központból az ünnepségen.¹⁷ De beszámolt arról is amikor Körte helynök kifestette a lakását, „pazar” fürdőszobát csináltatott magának, „a

13 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 45–46. 1971. március 5.

14 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 48. 1971. március 30.

15 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 55. 1972. január (kézzel írt jelentés, pontos dátum nélkül).

16 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 51–52. 1971. november 8.

17 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 36–37. 1970. november 16.

falat apró fehér csempével rakatta ki, állandóan van hideg-meleg víz, és WC-t is csináltatott bele”. Megemlítette, hogy Körte vett egy kombinált szekrényt is, és jelenleg kettő van a lakásában, valamint Keresztes Szilárd egy íróasztalt vásárolt, és most két íróasztala is van.¹⁸

Nyíregyházán kívül a másik helyszín, amiről információik vannak Máriapócs. Morvai Márta nővér számolt be Nyíregyházán társainak Fodor István máriapócsi esperes parókus halálának körülményeiről,¹⁹ ugyancsak Morvai Márta nővér beszámolója alapján vettek részt egy máriapócsi kirándulás során az új parókus, Kun László miséjén, „és el voltak tőle ragadtatva”.²⁰

1971 novemberében az ügynök azt közölte, hogy a nővérek, Teréz anya és Magdolna is, Király Ernővel szimpatizálnak, és az ő miséjére járnak. Király kedves és megértő a nővérekhez, míg mások hűvösebben kezelik őket, és csak akkor szólnak hozzájuk, ha valamit el akarnak végeztetni velük.²¹

Persze volt olyan igény is az állambiztonságiak részéről, amit nem tudott „Tóth Piroska” teljesíteni: hiába kötötték a lelkére, hogy feltétlenül számoljon be arról, ha a papok és a nővérek kifejtik nézeteiket az MSZMP X. kongresszusáról, erre nem kerülhetett sor, úgy látszik a „célszemélyeket” egyáltalán nem foglalkoztatta ez a kérdés.²²

Év végi utolsó jelentésébe a „színes hírek” kerültek: az esperes kerületi gyűlés, amikor 14 személyre kellett Popik Teréz sekrestyésnek megteríteni és hidegtálat felszolgálni. November 18-án Szilágyi Erzsébet nővér édesapjának temetése volt Újfehértón, ahol a nővérek közül Márta, Augustina, Bernadett, Andrea nővér és Popik Teréz volt jelen. December 6-án a templombúcsún 40 főre kellett felszolgálnia a vacsorán. Boriskával együtt szilveszterezetek, ő segített neki éjfélkor harangozni. Boriska hozott egy liter bort, volt még karácsonyi tésztaféle, Teréz vett gépsonkát és francia salátát, remek volt a hangulat, Boriska azóta is emlegeti a nagy szilveszteri vacsorát. 1972. január 8-án a nővérenek a fia megnősült, 20 személyre ő szerezte be az ennivalót, jó volt a társaság, jót mulattak. Az események sorát még egy újabb esemény is tarkította: betörés a templomba. A megszokottól eltérően ezt a jelentést nem szóban, hanem írásban adta le, és a konspiráció szabá-

18 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 47–48. 1971. március 30.

19 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 34–35. 1970. november 16.

20 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 49–50. 1971. május 12.

21 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 51–52. 1971. november 8.

22 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 34–35. 1970. november 16.

lyai szerint a tartótisztet nem nevén, hanem fedőnéven „gyámatyámnak” szólította: „nomen est omen” egy újabb, talán tudatalatti utalás is a függő, kiszolgáltatott helyzetére.

1971 után a „Tóth Piroska” dossziében ritkábbá válnak a jelentések. Míg ebben az évben hét jelentés és egy részletes foglalkoztatási terv született, később évi négy, három, kettő, sőt van két év, amikor csak egy jelentés kerül iktatásra. Ebben bizonyonnyal nagy szerepe van annak is, hogy 1971. szeptember 20-án határozat született a „Szerzetesek” csoportdosszié lezárásáról „az állam és az egyház közötti jó viszonyra való tekintettel”. Erről 1971. október 30-án záróhatározat is született. Persze ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy felhagytak volna a célszemélyek, a bazilita szerzetesek és szerzetesnők megfigyelésével, és azok szabadon tevékenykedhettek volna. Dudás Bertalan, Hegedűs József, Homa Teréz, Suhajda Julianna szerzetesek részére figyelő dossziét nyitottak, Csokonai Emma, Imre Margit, Jánosi Irén, Popik Teréz, Sarkadi György és Szabó Tibor szerzeteseket kutató nyilvántartásba szerepeltették. A megszüntető határozatban megemlégették, hogy az új fogadalmas szerzetesnők közül egy személyt ügynöki feladatok végzésére beszerveztek („Tóth Piroska”).²³

1972-ből négy jelentés maradt meg. Az első egy fecni jellegű papírra vetett fél oldal, mely Dudás püspök lemondásáról tudósít. Kedden (1972. január 25-én) este 7 órakor káptalani gyűlést hívtak össze, mert lemondott a püspök úr. „A papok csak sugdostak és nem magyarul beszéltek”. Ebben foglalta össze a kispaplázadást is a következőképpen: „A fiúkról annyit, hogy követelték a zsinat szerinti szabály szerinti nevelést, és hogy embereknek nézzék őket, nem haszontalan gyerekeknek. Mást nem tudok és azt sem, hogy mi a zsinati szabály”.²⁴

1972-ből négy jelentést őriz a „Tóth Piroska” dosszié. Az elsőben reflektál a kispapok engedetlenségi mozgalmát követő házirend változásra. Malíciózusan jegyzi meg, hogy a mindennapi séta túlzottan világias magatartásra ösztönzi őket. Olyan információk is lábra kaptak, hogy még a kocsmába is bemennek egyesek. Egyikük pedig „egy lánnyal járt kézen fogva és feltűnően bizalmasak voltak egymáshoz”. A kispapok nem szeretnék, ha Körte Ferenc helynök lenne a püspök, mert bosszúálló természetűnek tartják és még azt sem zárják ki, hogy visszaállítaná a régi fegyelmi rendet a szeminá-

²³ KAHLER, III/III-as történelmi olvasókönyv 3., 299–303.

²⁴ ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 53. 1972. január (kézzel írt jelentés, pontos dátum nélkül).

riumban. Már a helynök szobáját sem takarítják többé, most egy Bilinszki nevű idős lány végzi ezt a munkát.²⁵

A nővéreknél az az újság, hogy Teréz anyának megműtötték a szemét Debrecenben, a műtét jól sikerült, szépen lát. Magdolna nővér nyugdíjba vonult a püspökségről, állítólag magas nyugdíjat kap, mert magas fizetéssel volt az SZTK-ba bejelentve. Az év szenzációja, hogy május 15-én zárandokcsoport indul Rómába Keresztes Szilárd parókus vezetésével. Megy még Mosolygó Marcell spirituális, Popik Teréz és Pogácsás Antónia bazilissza, Tóth Julianna angolkisasszony szerzetesnő. A jelentést követően felhívták az ügynök figyelmét, hogy a kispapok és az aulista papok tevékenységét folyamatosan figyelje és jelentse az erkölcsileg kompromittáló eseteket is.²⁶

A következő alkalommal bejelentették utazási szándékukat Homa Teréz főnöknőnek, aki nem emelt kifogást az utazás ellen. Érdekes adalék, hogy a püspökségen dolgozó Varga Borbála felvételi kérelmét a rendbe egyöntetűleg elutasította mind Teréz anyá, mind Magdolna nővér, és hasonló értelemben nyilatkozott Dudás Bertalan tartományfőnök is. Ebből a III/III.-as osztály azt a következtetést vonta le, hogy jelenleg nem foglalkoznak a rend bővítésével, úgy látszik, használt a korábbi drasztikus figyelmeztetés. Természetesen feladatuk kapta, hogy a római útról részletesen számoljon be.²⁷

1972. június 19-én kézzel írt kétoldalas jelentésben számolt be az ügynök a római útról. Az örök városban Laczkó Mihály jezsuita professzor kereste fel a két bazilisszát, és elvitte őket autójával a rend központi anyaházába. Itt közölték velük, hogy a generális anyja Argentínában van, ezért nem tudnak vele találkozni. Fejenként 20 000 lírát kaptak, és még Laczkó professzor is adott pénzt nekik. Másnap két nővér városnézésre vitte őket, de kézzel-lábbal mutogattak, mert a nyelvi akadályok miatt nem tudtak beszélgetni. Délután Antónia nővér elment valahova, és nem mondta meg Popik Teréznek valójában hol volt. Egy napra dr. Mosolygó Marcell is távol volt a csoporttól, azt mondta „megy egy kis pénz után”. A csoportban volt még Szaplanczay György csegöldi lelkész is, aki udvarolgatott a csoport nőtagjainak, és büszkén hangoztatta, hogy ő nős görögkatolikus pap, és már hat gyermeke van. A jelentéshez annyit fűzött hozzá, hogy Dudás püspök kórházban van, valamint a szóbeszéd alapján azt vélte tudni, hogy

25 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 56–57. 1972. március 27.

26 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 56–57. 1972. március 27.

27 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 58–59. 1972. április 18.

három kispapot el fognak tanácsolni a szemináriumból.²⁸

Érdekes, hogy a jelentésekből kimaradt a Dudás püspök haláláról és temetéséről szóló beszámoló, holott a sekrestyés érintett volt az eseményekben, hiszen a temetési szertartás a nyíregyházi templomban volt, utána vitték Máriapócsra, ahol a bazilika altemplomába helyezték végső nyugalomra. November végén arról számolt be, hogy Dudás Bertalan azt üzenté általa a nővéreknek, hogy közel a Vatikánnak és az állam közötti megállapodás ideje, aminek következtében a bazilika rend újra működési engedélyt kap, és a nővérek is visszatérhetnek a kolostoraikba.

November 25-én a késő esti órákban egy idegen akart bemenni a püspökség épületébe, de nem tudott, mert minden ajtó zárva volt. Valaki Popik Teréz sekrestyészhez irányította, aki a nála lévő kulccsal be tudta engedni az épületbe. Kiderült, hogy az illető kárpátaljai görögkatolikus pap, Murányi Miklós helynök volt, akit másnap Körte Ferenc helynök látott vendégül, és még Máriapócsra is kivitte.²⁹

A következő évek két eseménysor köré fűzhetőek fel: egyik a nővérek aktivizálódása a püspök halála utáni megtorpanást követően, a másik fontos téma az új püspök lehetséges személye.

A nővérek újra rendezték soraikat. A püspökségen élők közös hálószerbában alszanak, Varga Borbálát újra jelöltként kezelik. A fegyelem megszilárdításához tartozik, hogy Teréz anya felkereste az ügynököt és teljes ellenőrzést tartott nála: elszámoltatta anyagi helyzetéről, a lakását, székényeit, fiókjait ellenőrizte. Részletesen beszámoltatta a tavalyi római újáról is. Megemlítette az ügynöknek, hogy a szentévre ő is szeretne Rómába zárándokolni és találkozni a generális anyával. Még szeretne előtte rokonlátogatóba a Szovjetunióba, Ungvárra a testvéréhez is kiutazni.³⁰ Dr. Timkó Imre kormányzó helynök Körte Ferencet Sátoraljaújhelyre nevezte ki parókusnak, aki felkérte Varga Borbálát, hogy legyen a házvezetőnője. Varga Borbála egy hét gondolkodási időt kért.

A nővérek között feszültséget okozott az új püspök kinevezésének elhúzódnása. Popik Teréz megemlítette, hogy bárcsak Timkó helynököt szentelnék fel püspöknek. A reakció nagy csend volt, amiből arra következtetett, hogy a rendi vezetőknek és a többi nővérnek nem ez a véleménye. Felrótták az ügynöknek, miért adott be lakásigénylést, talán ott akarja hagyni az

28 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 60–61. 1972. június 19.

29 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 62–63. 1972. november 28.

30 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 65–66. 1973. október 18.

egyházat? Erre azt válaszolta, hogy nincs ilyen szándéka, de a harangozói lakás nedves és egészségtelen a levegője, ezért szeretne saját lakásba költözni.³¹

1974. decemberében egy szerzetesnő megkérdezte Keresztes Szilárdtól, mikor várható a püspöki kinevezése? „Rövidesen” – hangzott a válasz. December 12-én Keresztes kanonok rekollekciót tartott a papnéknak, amit nagyvonalú vendéglátás követett. Az ügynök azt a következtetést vonta le ebből, hogy a vendéglátó így akarta elnyerni a résztvevők szimpátiáját.³²

A következő érdemi jelentés 1975. január 21-i dátummal született. A téma a január 10-én kinevezett két püspök szentelési szertartása február 8-án. Az állambiztonsági dolgozók azt vélelmezték, hogy Keresztes püspök sérelmezni fogja a délutáni szentelést, mert az hátrányosan különböztetheti meg őt.³³

A dosszié utolsó jelentése 1976. július 21-ről származik. Ebben Popik Teréz bejelentette, hogy házasságot kíván kötni egy özvegy emberrel, aminek következtében állásából elbocsátották.³⁴

Ezt követően Farkas Imre rendőr őrnagy „Tóth Piroska” munkadossziéját 1976. szeptember 15-én lezárta.³⁵

4. Összegzés

Az 1950-ben erőszakkal szétszórt szerzetesrendek a Magyar Népköztársaság kommunista rendszere számára pusztá létükkel is fenyegetést jelentettek, hiszen lerántották a leplet a rendszer hazug voltáról. Ez így volt a Szent Bazil renddel kapcsolatban is. Ezért az „Ibolya” valamint a „Szerzetesek” csoportdossziéjában gyűjtötték a baziliták férfi és női ágáról is az adatokat. Ezt széles körben végezték. Nemcsak klerikusokat, hanem civileket is igyekeztek felhasználni, így került az állambiztonság látókörébe a nyíregyházi templom sekrestyése, egykori novícia és titkos örök fogadalmas. Megzsarolták, és figyeltették vele a nővéreket elsősorban Homa Teréz főnöknőt. Be kellett számolnia a bazilita vezetők, Dudás Bertalan és Hegedűs József tevékenységéről, valamint a templomban és a püspökségen

31 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 67–68. 1974. június 3.

32 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 71–72. 1974. december 14.

33 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 73–74. 1975. január 21.

34 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 76. 1976. július 21.

35 ÁBTL 3.1.2.-M-36888 „Tóth Piroska” 77. 1976. szeptember 15.

megforduló idegen, különösen külföldi vendégekről. A jelentésekben képet kapunk a nővérek hétköznapijairól, tevékenységükről Máriapócsra, a püspökség konyhájáról, vagy egyéb civil munkájukról. Különös hangsúlyt kapott a nővérek közötti kapcsolattartás, valamint az utánpótlás kérdése, esetleges jelöltekkel, kispapokkal való foglalkozás, melyet az állami szervek mindenképpen próbáltak megakadályozni. Megjelennek az egyházmegyei központ életét meghatározó események is: Dudás püspök lemondása, a kispapok engedetlensége, nyíregyházi parókus váltás, máriapócsi helyzet, a feszültség az új püspök kinevezésének elhúzódása miatt. Az ügynök anyagi problémái, családi helyzete is tükröződik a beszámolóiban. A jelentések 1976-ban érnek véget az ügynök házasságkötési szándékával, amely véget vet harangozóinak munkájának.

A jelentések nagy része átlagos, mindenki számára elérhető információkat közölt, de volt néhány, különösen az utánpótlás kérdésében, a jelöltekkel való foglalkozás terén, ami nagyon értékes új ismereteket adott, és komoly személyi következményekkel járhatott az érintettek felé. Az is megállapítható a találkozások új időpontja és helyszínének kijelölése alapján, hogy a dosszié anyaga hiányos, valószínűleg több jelentés anyaga nem került legépelésre, vagy a dossziéba.

Egy kisember drámája, bizonytalansága, szerencsétlensége rajzolódik ki előttünk: a rendszer sátáni megosztó módszerével állít szembe egymással kiszolgáltatott embereket és az erő(szak) oldalán álló megfigyelőt szánnak tesz, míg a megfigyelt szerzetesek ebben a történetben kitartásukkal erkölcsi győztesekké váltak.